

SÜRYANİCE ANADİLİNDE EĞİTİM HAKKI: SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Fazıl Hüsnü ERDEM*

Bahar ÖNGÜÇ**

ÖZ

Milliyetçi ideolojide ulus, çoğunlukla “ortak dil”e referansla tanımlandığından, ulus-devletler açısından dil, ulusal kimliğin inşasında kullanılan elverişli araçlardan birini oluşturmuştur. Bu bağlamda genel olarak ulus-devletler, ortak bir dil oluşturmak ve/veya dilde birliği sağlamak amacıyla tek-dilli bir eğitim sistemini kabul etmişlerdir. Bu yöntemle, duyguda ve sadakatte bir vatandaşlar topluluğu yaratılmak istenmiştir. Çok dilli ve çok kültürlü Osmanlı bakiyesi üzerine kurulmuş olan Türk ulus-devleti de, aynı

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-Mail: fherdem@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-1428-0643.

** Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Mardin Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, E-Mail: baharonguc@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1028-2633.

Makalenin Gönderim Tarihi : 18.02.2021.

Makalenin Kabul Tarihi : 12.04.2021.

Bu makale, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı’nda, Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM danışmanlığında hazırlanan “Süryanilerin Anadilde Eğitim Hakkı” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

amaçla, tek-dilli eğitim sistemini kabul etmiş ve Türk etnisinin ortak dili olan Türkçe dışındaki dillerde eğitim yapılmasını yasaklamıştır. Bunun yegane istisnasını, Lozan Barış Antlaşması tarafından gayrimüslim vatandaşlar için öngörülen anadilinde eğitim hakkı oluşturmuştur. Ne var ki, Antlaşma metninde söz konusu hakkın öznelere olarak “gayrimüslim Türk vatandaşları”ndan söz edilmişse de, uygulamada -hukuka aykırı olarak- bu haktan sadece Rumlar, Ermeniler ve Museviler yararlandırılmıştır. Böylece, Anadolu’nun kadim topluluklarından bir olan Süryaniler bu hakkın dışında tutulmuşlar ve kendilerine ait son okullarının 1928 yılında kapatılmasından sonra, Lozan’ın tanıdığı olduğu anadilinde eğitim hakkından istifade edememişlerdir. Dilin kuşaktan kuşağa aktarımında eğitimin üstlenmiş olduğu kilit rol göz önüne alındığında, bu durum, Süryanicenin yok olma ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Bu ihtimalin gerçekleşmesini ve Süryanicenin dil kırımına uğramasını önleyebilmek için, bir yandan Süryanilerin Lozan tarafından tanınan haklardan yararlanabilmeleri sağlanmalı, diğer yandan da Süryanilere yönelik olarak pozitif ayrımcı bir siyaset izlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Azınlıklar, Lozan Barış Antlaşması, Süryaniler, Süryanice, anadilinde eğitim.

THE RIGHT TO EDUCATION IN SYRIAN MOTHER TONGUE: PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS

ABSTRACT

In nationalist ideology, since the nation is often defined concerning the “common language”, language has constituted one of the convenient tools used in the construction of national identity for nation-states. In this context nation-states, in general, have adopted a monolingual education system to create a common language and/or to ensure unity in language. With this method, it was aimed to create a community of citizens with feelings and loyalty. For the same purpose, the Turkish nation-state, founded on a multilingual and multicultural Ottoman remnant, adopted a monolingual education system and prohibited education in languages other than Turkish, the common language of the Turkish ethnicity. The only exception to this is the right to education in the mother tongue foreseen for non-Muslim citizens by the Lausanne Peace Treaty. However, although “non-Muslim Turkish citizens” are mentioned as the subjects of the right in the text of the Treaty, in practice-contrary to the law- only Greeks, Armenians and Jews have benefited from this right. Thus, Assyrians, one of the ancient communities of Anatolia, were excluded from this right and after the closure of their last school in 1928, they could not benefit from the right to

education in the mother tongue recognized by Lausanne. Considering the key role education has undertaken in the transmission of language from generation to generation, this has raised the possibility of the extinction of Syriac. To prevent the realization of this possibility and the language of the Syriac from being persecuted, it should be ensured that Assyrians benefit from the rights recognized by Lausanne on the one hand, and a positive discriminatory policy towards Assyrians on the other hand.

Keywords: Minorities, The Treaty of Lausanne, Assyrians, Syriac, mother tongue education.

I. GİRİŞ

Düşünme yetisinin bir ifade aracı olan dil, insani varoluşun temel yapı taşıdır. Sartre'nin ifadesi ile “*düşünce dilde başlar*”. Böylelikle insan, düşündüklerini dil ile somutlaştırma, yani dışa vurma imkânına sahip olur. Bu bağlamda düşünce ve dil arasında vazgeçilmez bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür.¹ Dil, bireylerin düşündüklerini ve işittiklerini dışa vurma aracı olmakla birlikte, aynı zamanda ait olduğu etnik grupla ilişkisini kuran bir kimlik ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır.² Bir başka ifadeyle, bir topluluğa/kimliğe aidiyetin başat ögesi olan dil, azınlıklara mensup bireylerin kendi kimliklerini sürdürebilmeleri açısından önemli bir yeri haizdir.

Canlı bir varlık olan dilin sürdürülebilmesinin ön şartı, şüphesiz o dilin eğitim kurumlarında kullanılmasıdır. Nitekim Lahey Tavsiyelerinde yer alan ifadeye göre dil ve kimlik gelecek kuşaklara ancak eğitim yolu ile aktarılabilir.³ Dilin eğitimde kullanılması ise, anadilini kullanma hakkının tabii bir sonucudur.⁴

¹ Fazıl Hüsnü Erdem, “Kürt Meselesinin Çözümünde Anadilin Eğitimde Kullanılmasını Konuşmak”, *Liberal Düşünce Dergisi* 63 (Haziran 2011), s. 144.

² Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, “Dil Özgürlüğü”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (1998-1999), s. 557.

³ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), “Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri” (24 Şubat 2021).

⁴ Ulusal bir azınlığa mensup bir kişinin temel bir insan hakkı olan kendi dilini kullanma hakkı, doğal olarak kendi dilini bilme ehliyetine bağlıdır. Lahey Tavsiyelerinde belirtildiği gibi, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kültürel kimliklerini sürdürme hakkı ancak eğitim sürecinde kendi anadillerini tam olarak öğrenmeleri halinde gerçekleşmiş sayılır. Dilin sözel

Bir ulus-devlet olarak kurulduğu günden bu yana Türkiye açısından anadilinde eğitim hakkı, azınlık hakları terminolojisinden azade düşünülemeyen, pedagojik ve eğitimsel boyutları sürekli biçimde ihmal edilen politize edilmiş bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Türkiye, kendi iç hukukunda anadilinde eğitim hakkına ilişkin -yasak hükümler istisna olmak üzere- her hangi bir hüküm barındırmama, anadilinde eğitim hakkını ihtiva eden uluslararası antlaşmalara taraf olmaktan kaçınma yahut hakka ilişkin hükümlere ihtirazi kayıt koyma eğilimi göstermektedir. Yıllardır süregelen bu kararlı tutum, Türkiye'nin anadilinde eğitim hakkına karşı bakış açısını oldukça açık bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Bugün hâlâ anadilinde eğitim hakkını düzenleme altına alan tek hukuki metin, Türkiye'nin kurucu antlaşması niteliğinde olan 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'dır. Her ne kadar Lozan, anadilinde eğitim hakkının öznelerini *de jure* gayrimüslim Türk vatandaşları olarak belirlemişse de, uygulamada hakkın özneleri Rumlar, Ermeniler ve Museviler olarak daraltılmış, diğer küçük gayrimüslim topluluklar ise hukuka aykırı bir biçimde antlaşmanın sağlamış olduğu koruma dışına itilmiş ve anadilinde eğitim hakkının öznesi olmaktan *de facto* bir biçimde çıkarılmışlardır.

Çalışmanın konusunu oluşturan Süryanilerin, azınlıkları koruma rejiminin dışına itilmesi, başta Lozan olmak üzere uluslararası hukuku ciddi anlamda ihlal anlamına gelmektedir. Hukuka aykırı bu uygulamanın tabii bir sonucu olarak Süryaniler, Lozan'ın 41. maddesi ile azınlıklara tanınmış olan anadilinde eğitim hakkından istifade edememektedir. Dilin kuşaktan kuşağa aktarımında eğitimin üstlenmiş olduğu kilit rol göz önüne alındığında, bu durum aynı zamanda Süryaniler için bir kimlik öğesi olan Süryanicenin yok olma ihtimalini gündeme getirmektedir.

Bu çalışmada, dünyanın en eski dillerinden biri olduğu söylenen Aramicenin bir lehçesi ve Süryanilerin anadili olan Süryanicenin eğitim kurumlarında anadili olarak okutulmaması meselesi ve bunun sonuçları ele alınmıştır. Yapılan literatür taramasında Süryanilerin azınlık hakları bağlamında konu edildiği akademik eserlerin sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmiş, var olan bu çalışmaların ise dilsel bir grup olan

boyutu aile içinde aktarılabilse de yazılı ve edebi boyutları ancak eğitim kurumlarında öğretilmek yolu ile bireylere intikal eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Koçak, *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*, (Ankara: Liberte Yayınları, 2013), s. 313.

Süryanilerin dil haklarına ilişkin boşlukları doldurmakta yetersiz kaldıkları görülmüştür. Literatürdeki bu boşluk, bu çalışmanın kaleme alınmasındaki en önemli itki olmuştur. Bu amaç doğrultusunda dinsel ve dilsel olarak bir azınlık grubu olan Süryanilerin anadilinde eğitim hakkı ile ilgili betimleyici ve yorumlayıcı yöntemler aracılığıyla genel bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada önce, azınlık gruplarının en belirgin ahlâki ve insani talebi olan anadilinde eğitim hakkı ile ilgili bir çerçeve oluşturularak, bu hakkın Türkiye'deki uygulamaları üzerinde durulmuştur. Daha sonra, Süryani dilinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasıyla, bu dilin eğitim yolu ile nesilden nesile aktarılabilmesi arasındaki neden-sonuç ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son olarak ise, Süryaniler için bir kimlik ögesi, Türkiye açısından bir zenginlik kaynağı olan ve ciddi tehlike altında olan Süryanilerin korunması ve geliştirilmesine yönelik önerilere yer verilmiştir.

II. GENEL OLARAK ANADİLİNDE EĞİTİM HAKKI

Dilsel olarak gayri mütecanis toplumlarda bütünleştirici veya dışlayıcı etkiye sahip olan başat öge, dilin kendisidir. Bu bağlamda dil, milliyetçiliğin neredeyse tüm uygulamalarında kamusal alanın yeniden şekillendirilmesi gayesiyle sürekli bir biçimde müdahale edilen bir alan olmaktan kurtulamamış ve ulus-devletlerde nüfusun endoktrinasyonu amacıyla asli bir araç olarak kullanılmıştır.⁵ Bu bakımdan ortak bir dil seçip yaygınlaştırmak, türdeş bir kimlik oluşturma çabası açısından her zaman ayrı bir öneme sahip olmuştur. Zira milliyetçi ideolojide ulus sıklıkla “ortak bir dil”e referansla tanımlanmıştır. Humboldt, “*bir ulusun dili ruhudur; ruhu da dildir*” diyerek, bu gerçeğe vurgu yapmıştır.⁶

Milliyetçi ideoloji ve onun mahsulü olan ulus-devlet, dilde birliğe ayrı bir önem atfetmektedir. Çünkü *yaşayanlar, ölümler ve henüz doğmamışlardan müteşekkil olan ulusun*⁷ geçmişi ve geleceği arasında

⁵ M. Berk Balçık, “Milliyetçilik ve Dil Politikaları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), s. 777.

⁶ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dil Bilim*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015), s. 65.

⁷ Mustafa Erdoğan, “Milliyetçilik İdeolojisine Dair”, *Liberal Düşünce* 15, (Yaz 1999), s. 90.

doğrudan bir bağlantı kuran dil, her şeyden önce ulusal kimliğin ve “biz” olmanın simgesidir ve “biz” olma şuurunun toplumda yer etmesi ise dilde birliği öne çıkartmaktadır.⁸ Dilde birliği sağlamanın en etkin yolu, standartlaşmış bir eğitim sistemidir. Nitekim ulus-devletleri diğer devletlerden ayıran en tipik özellik, tek-tip dil, kültürel uygulamalar ve standartlaşmış bir eğitim sistemi konusunda ısrarcı olmak adına eşi benzeri görülmemiş bir gayret içerisine girmeleridir.⁹ Bu anlamda ulus-devletler, eğitimi, “makbul vatandaşlar” yaratmanın ve bu vatandaşların sadakatini temin etmenin en önemli aracı olarak görmektedirler. Zira tasavvur edilen kültürel kimliğin taşıyıcısı olan dil, eğitim yolu ile ortak inanç ve ideolojilerin endoktrinasyonunu sağlamaya aracılık etmektedir.¹⁰ Wallerstein da tasavvur edilen ulus kimliğinin hayat bulması ve sürekli olarak canlı kalması için her ulus-devletin başvurduğu yöntemin zorunlu eğitim olduğuna dikkat çekmekte ve bu anlamda dilde birliğin önemine işaret etmektedir.¹¹

Hal böyle olmakla birlikte, tek-dilli eğitim sistemi, tarafgir bir öze sahiptir ve kendi içerisinde birçok açmazı barındırır. Zira dilsel anlamda homojen olan tek bir devletin bulunmadığı bilgisinden hareketle, bilinçli olarak uygulanan tek-dilli eğitim politikalarının kendi içinde birçok etik sorunu barındırdığını söylemek mümkündür.¹² Bu sorunlardan en tipik olanı ise, tek-dilli eğitimin dilsel asimilasyona sebebiyet vermesidir. Nitekim birçok ulus-devletin izlediği tek-dilli eğitim politikaları, devlet tarafından desteklenen dilin toplumun geneline yayılmasını sağlayarak dilsel grupların asimilasyonuna aracılık etmektedir. Dilsel tahribata yol açan bu uygulamaların bir sonucu olarak anadilinde eğitim, insani ve ahlâki bir talep olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu insani ve ahlâki meşruiyet zemininden hareket eden ve tek-dilli eğitimin kendi dilleri açısından olumsuz yönlerinin farkında olan azınlık grupları, kendi anadillerinde eğitim hakkını elde etmenin

⁸ Vahap Coşkun vd., *Dil Yarası- Türkiye’de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri*, (Diyarbakır: DİSA Yayınları, 2010), s. 13.

⁹ Charles Tilly, *Avrupa’da Devrimler 1492-1992*, çev. Özden Arıkan, (İstanbul: Yeni Binyıl Yayınları, 2001), s.61-62.

¹⁰ İlhan Kaya-Hasan Aydın, *Çoğulculuk, Çokkültürlü ve Çokdilli Eğitim*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2014), s. 11.

¹¹ Immanuel Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, çev. Erol Öz, (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), s.131.

¹² Koçak, *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*, s. 211-213.

mücadelesi içine girmişlerdir. Zira anadilinde eğitim, dilsel asimilasyonu önlemesinde ve bir zenginlik kaynağı olarak ifade edilen azınlık dillerinin korunmasında kilit bir rol üstlenmektedir.¹³

Günümüzde, bir dil hakkı olan anadilinde eğitim hakkı tartışmalarının azınlık hakları terminolojisiyle birlikte ele alınması yönünde geniş bir temayülün olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda anadilinde eğitim hakkı talepleri, dilsel anlamda dezavantajlı olan azınlık gruplarının kimliklerini koruma refleksi ve/veya mücadelesi olarak görülebilir.

Eğitimde anadilinin yeri tartışılırken literatürde iki farklı kavram ile karşılaşılmakta ve bazen bu kavramlar birbirleri yerine yanlış bir biçimde kullanılabilir. Bunlardan ilki eğitimde azınlık dilinin kullanılması anlamına gelen *anadilinde eğitim*, bir diğeri ise eğitim kurumlarında azınlık dilinin seçmeli ders olarak öğretilmesi anlamına gelen *anadili eğitim*dir.¹⁴

Anadilinde eğitim, sanıldığı gibi aksine, bir eğitim kurumunda bütün derslerin anadilinde öğretilmesi değil, eğitim faaliyetinin hem anadilinde hem de egemen/resmi dilde yapılması anlayışına dayanmaktadır.¹⁵ Bu çerçevede anadilinde eğitim gören bir öğrencinin,

¹³ Koçak, *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*, s. 317.

¹⁴ Sibel İnceoğlu, “Eğitimde Anadilin Yeri: Uluslararası Belgeler ve Yeni Anayasa”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*19/2, (Aralık 2013), s.152.

¹⁵ Dünyada uygulanmakta olan iki-dilli eğitim modellerinden dördünün öne çıktığı görülür. Bunlardan ilki olan “geçiş modeli”ne göre öğrenci, eğitimin ilk iki yılında hem anadilinde hem de egemen dilde eğitim almakta, daha sonra da tamamen egemen dile eğitime geçilmektedir. İkincisi olan “idame modeli”ne göre öğrenciye hem anadilinde hem de egemen dilde eğitim verilmekte fakat geçiş modelinden farklı olarak anadilinde eğitimin süresi ve yoğunluğu arttırılmaktadır. Üçüncüsü olan “zenginleştirici model”de idame modelinin tüm özellikleri korunmakta ve buna ilaveten azınlık dilini bilmeyenlerin de o dili öğrenmesi teşvik edilmektedir. Dördüncü model olan “miras modeli”nde ise çok az kişi tarafından konuşulan ve kaybolmaya yüz tutmuş dillerin eğitim dili olarak kullanılması ve böylece bu dilin korunması amaçlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan Kaya-Hasan Aydın, *Türkiye’de Anadilde Eğitim Sorunu: Zorluklar, Deneyimler ve İki Dilli Eğitim Modeli*, (UKAM, 2013), s. 10; Hazal Sürmeli, *Anadilinde Eğitim Hakkı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s. 50.

anadili yanı sıra resmi dili de öğrenmesi ve böylelikle ulusla dilsel anlamda bütünleşmesi sağlanmaktadır. Nitekim resmi dilin öğrenilmesinin vatandaşlar açısından bir yükümlülük olduğunu ifade eden Lahey Tavsiyeleri, “ulusal azınlıklara mensup kişiler, aynı anda devlet dilini yeterli düzeyde öğrenerek daha geniş anlamda ulusal topluma entegre olmakla da sorumludurlar” demektedir. Toplumda yerleşik ön yargıların kırılması adına bazı yazarlar tarafından *iki-dilli* veya *çok-dilli eğitim modeli*¹⁶ olarak da ifade edilen anadilinde eğitim, eğitim faaliyetinin iki veya daha fazla dilde yürütülmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bir azınlık dilinin eğitim kurumlarında seçmeli ders olarak okutulması, anadilinde eğitime emsal oluşturmamaktadır. Anadilinde eğitim, sadece azınlık dilinin öğretilmesi değil, aynı zamanda o dilin eğitimin diğer alanında da kullanılması anlamına gelmektedir.¹⁷

Çoğulcu bir perspektifle bakılıp pragmatik yanları da hesaba katıldığında makul, sevimli ve sorunsuz görülmesi gereken anadilinde eğitim hakkı, maalesef ulus-devlet pratiğinde “bölücü” ve “yıkıcı” olarak görülmüş; konuşulması ve tartışılması yasaklanmış ve adeta bir tabu haline getirilmiştir. Ulus-devletler tarafından suni bir şekilde yaratılan korkular nedeniyle, çok-dilli eğitim modeline ilişkin taleplerin toplumsal kutuplaşmaya, çatışmaya ve hatta bölünmeye sebep olacağı savunulmuştur.

Oysa, toplumların kolektif hafızalarına kazınan bu korkudan hareketle yürütülmeye çalışılan tek-dilli eğitim politikaları, demokratik ve çoğulcu bir toplumsal-siyasal ortamın oluşmasını engellediği gibi, toplum içerisinde sağlıklı bir iletişimin kurulmasını ve toplumsal barışın tesis edilmesini de engellemektedir.

Öte yandan, anadilinde eğitim konusunun siyasetin malzemesi haline getirilmesi, konunun eğitimsel ve pedagojik boyutlarının ihmaline yol açmaktadır. Nitekim son zamanlarda yapılan birçok araştırma, anadilinde eğitimin, azınlık dillerini konuşan öğrencilerin başarısına olumlu etki ettiğini, kültürel eşitsizliğin ve ayrımcılığın en aza indirgenmesine aracı olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁸ Buna paralel olarak kendi anadilinde eğitim görmeyen öğrencilerin hem başarısız

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Müge Ayhan Ceyhan-Dilara Koçbaş, *Çiftdillilik ve Eğitim*, (ERG, 2009).

¹⁷ Kaya-Aydın, *Çoğulculuk, Çokkültürlü ve Çokdilli Eğitim*, s. 19-20.

¹⁸ Kaya-Aydın, *Türkiye’de Anadilde Eğitim Sorunu: Zorluklar, Deneyimler ve İki Dilli Eğitim Modeli*, s. 13.

oldukları hem de küçüklik gelişiminde sorunlar yaşadıkları ileri sürülmektedir. Sonuçta bu tür öğrencilerin her iki dili de tam anlamıyla iyi kullanmadıkları ve *yarım dilli* oldukları söylenebilir.¹⁹

Eğitim kurumlarında azınlık dillerinin kullanılması konusunda UNESCO aracılığıyla yürütülen ilk ve en önemli çalışmalardan biri olan 1953 tarihli “Eğitimde Yerel Dillerin Kullanılması” başlıklı raporda, anadili farklı olanlar üzerinde resmi dilin kullanılması konusunda mutlak ısrarın olumsuz sonuçlar doğuracağı ifade edilmiştir. Raporda böyle bir ısrarın, azınlık gruplarının ulusal yaşamdan bir ölçüde geri çekilmesine neden olacağı, bunu önleyebilmenin yolunun azınlık dillerinin eğitim sürecinde desteklenmesinden geçtiği ifade edilmiştir.²⁰

III. TÜRKİYE’DE ANADİLİNDE EĞİTİM HAKKI

Bir ulus-devlet olarak kurgulanmış olan Türkiye Cumhuriyeti, Kemalist ideojinin “milliyetçilik” ilkesi üzerine temellendirilmiştir. Modern çağların bir mahsulü olan ve İngiliz düşünce tarihçisi Isaiah Berlin’in ifadesiyle “*yaralı ulusal bilincin patolojik alevlenmesi*”nden²¹ doğan milliyetçilik, Türk ulusal birliğini yaratmada rehber edinilen en önemli ilkelerden biri olmuştur. Yeni kurulan devletin sınırlarının “ulus” adı verilen toplumsal birimin sınırlarıyla örtüşmesi ve bu yeni ulus-devletin tek bir ulusa sahip olması öngörülmüştür.²² Böylece duyguda bir, sadakatte bir, kendini fedada bir vatandaşlar topluluğu, devlet eliyle adım adım yaratılmak istenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun bakiyesi üzerine kurulmuş olan Türk ulus-devleti, her ne kadar etnik, dinsel ve dilsel olarak heterojen bir yapı sergilese de, Türklük üzerine inşa edilmiştir. Yeni kurulan devletin gerçek sahipleri ve asli unsurları Milli Mücadele önderleri tarafından

¹⁹ Amed Tigris, *Anadili Eğitimi ve Birden Fazla Resmi Dil*, (Stockholm: Apec Yayınları, 2009), s. 45.

²⁰ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), *The Use of Vernacular Languages in Education*, (Paris: 1953), s. 49-50.

²¹ Erdoğan, “Milliyetçilik İdeolojisine Dair”, s. 90.

²² Vahap Coşkun, *Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, (Ankara: Liberte Yayınları, 2009), s. 240; Erdoğan, “Milliyetçilik İdeolojisine Dair”, s. 90.

“Türkler” olarak belirlenmiştir.²³ Cumhuriyetin ilanından sonra Türklük üzerine oluşturulmaya çalışılan ortak kimliğin dili ise Türkçe olmuştur.²⁴ Türk etnisinin ortak dili olan Türkçe lehine teşvik edici, diğer diller aleyhine ise yasaklayıcı ve baskılayıcı yöntemler geliştirilmiştir. Türkçe dilinden başka dillerin konuşucusu olan topluluklar ise ayrımcı uygulamalara maruz kalarak ciddi hak ihlallerinin mağduru olmuşlardır.

Dilsel anlamda heterojen bir yapı sergileyen Türkiye için anadilinde eğitim tartışmaları, neredeyse cumhuriyet tarihi kadar eskidir. Cumhuriyet öncesinde gayrimüslim azınlıkların kültürel hakları ve dolayısıyla kendi okullarını açma ve işletme hakkı, Osmanlı İmparatorluğu tarafından görece korunmakta idi. 1863 yılında, İstanbul’daki 454 okuldan 174’ü gayrimüslimlere aitti ve 33.005 öğrenciden 16.248’i gayrimüslim okullarına kayıtlıydı. 1894 yılında, tüm İmparatorluk bünyesinde kapsamlı bir özerklikten yararlanan 6437 azınlık okulu bulunmaktaydı. Söz konusu dönemde ayrıca yabancılar tarafından işletilen 326 okul daha bulunuyordu.²⁵

Cumhuriyetle birlikte anadilinde eğitim konusunda ciddi sorunlar yaşanmaya başlandı. Bunda, azınlıkların, kurucu kadrolar tarafından Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasının müsebbibi olarak görülmesi ve oluşturulmak istenen ulusal birlik ve bütünlük karşısında bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmesi etkili oldu.

Ulus-devlet fikri üzerine inşa edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti, milli birlik ve bütünlüğü sağlamak amacıyla türdeş bir toplum yaratma projesini hayata geçirmeye çalışmış ve bu çerçevede eğitimi bir araç olarak kullanmıştır. Bu projenin hayata geçirilmesiyle, azınlıkların anadilinde eğitim hakkı çok ciddi ölçüde engellenmiştir. Eğitimin toplumsal homojenizasyonu sağlamada araç kılınmasının somut örneğini, cumhuriyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra kabul edilen ve hâlâ

²³ Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt’un Ağrı isyanından hemen sonra seçim çalışmaları esnasında Ödemiş’teki ifadeleri bu bağlamda oldukça çarpıcı niteliktedir: “... Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da düşman da dinlesin ki, bu memleketin efendisi Türk’tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır”.Bkz. Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Sküler Sınırları, 1919-1938*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s. 210.

²⁴ Coşkun vd., *Dil Yarası*, s. 24.

²⁵ Nurcan Kaya, *Unutmak mı Asimilasyon mu? Türkiye’nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar*, (MRG, 2009), s. 8.

yürürlükte olan 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu oluşturmaktadır. Kanunun yürürlüğe girmesi, resmi dil olan Türkçe dışındaki dillerin bastırılmasına sebep olmuştur.²⁶

Türkiye’de mevzuat hükümleri, anadilinde eğitim hakkını tanımamaktadır. 1982 Anayasası’nın “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” kenar başlıklı 42. maddesinin son fıkrası, “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez” demek suretiyle, anadilinde eğitim hakkını yasaklamaktadır. Doğal olarak yasal düzenlemelerde de bu hakka yer verilmemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, anadilin eğitimde kullanılmasını engellemede üç yol izlemektedir²⁷: 1) Ulusal mevzuatında anadilinde eğitimi engelleyen hükümleri korumaya devam etmektedir. 2) Uluslararası belgeleri imzalarken anadilinde eğitim hakkı öngören maddelere “ihtirazi kayıt” koymaktadır. 3) Özellikle dil haklarını konu edinen ve eğitimde dil odaklı ayrımcılığı yasaklayan sözleşmelere taraf olmaktan kaçınmaktadır.

Halihazırda anadilinde eğitim hakkını ihtiva eden tek hukuki metin 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması’dır. Antlaşma’nın 40. maddesi ile, Müslüman olmayan tüm vatandaşlara giderleri, yönetimi ve denetimi kendilerine ait olan eğitim kurumları kurma ve bu kurumlarda kendi dillerini kullanma hakkı tanınmıştır. Antlaşmanın 41. maddesi ile de, Müslüman olmayan Türk vatandaşlarına kendi anadillerinde eğitim hakkı tanınmıştır. Bu madde, hakkın temini için bazı kolaylıklar sağlama noktasında ve hatta lüzumu halinde bütçeden pay ayrılması gerektiği konusunda devlete bir takım yükümlülükler getirmiştir.

Her ne kadar Lozan Antlaşması, azınlık haklarının öznelere *de jure* gayrimüslim Türk vatandaşları olarak belirlemişse de, uygulamada Türkiye, hakkın öznelere Rumlar, Ermeniler ve Museviler olarak daraltmış; böylece Gürcüler, Protestanlar, Maronitler, Yezidiler ve Süryaniler gibi diğer gayrimüslim unsurlar hukuka aykırı bir biçimde

²⁶ Kaya-Aydın, *Türkiye’de Anadilde Eğitim Sorunu: Zorluklar, Deneyimler ve İki Dilli Eğitim Modelis*. 64.

²⁷ Coşkun vd. *Dil Yarastı*, s. 35.

Antlaşmanın sağlamış olduğu koruma dışına itilmişlerdir.²⁸ Bu hukuka aykırılık, kanun koyucu tarafından 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 2. maddesi ile yasal bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen kanunun ilgili maddesinde azınlık okulları; “*Rum, Ermeni ve Musevî azınlıklar tarafından kurulmuş, Lozan Antlaşması ile güvence altına alınmış ve kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrencilerin devam ettiği okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim özel okulları*” olarak tanımlanmış; böylece diğer dilsel topluluklarının kimlikleri ve anadilinde eğitim hakları sistematik bir biçimde yok sayılmıştır.

IV. TÜRKİYE’DE SÜRYANİCENİN EĞİTİMDE KULLANILMAMASI SORUNU

Osmanlı Devleti’nde azınlıkların eğitim hakkını da içine alan kültürel hakları görece teminat altına alınmıştı. Dini alanda olduğu gibi eğitim alanında da özerk hareket edebilme imkânına sahip olan gayrimüslimler, kendi cemaat okullarını kurabilme, bu okullarda anadilinde eğitim yapabilme ve kendi müfredatlarını istedikleri gibi oluşturabilme hakkına sahiptiler. O dönemde Süryaniler, her ne kadar ayrı bir millet olarak değerlendirilmeseler de, eğitim konusunda diğer gayrimüslimlerin sahip olduğu haklara sahiptiler. Bu dönemde Süryaniler, kilise ve manastırlarında eğitim faaliyetlerine devam edebildiler.²⁹ Tarih boyunca kilise ve manastırlar, Süryaniler için “madrasto” adı verilen birer eğitim mekânı oldular. Kilise ve manastırlardaki dil öğretiminin temel amacı ise öğrencilere Süryanice konuşma, anlama ve yazma becerilerini kazandırarak, kutsal metinleri okuyup anlayabilecekleri yetkinliğe ulaşmalarını sağlamaktı.³⁰

Tanzimat ve Islahat Fermanları sonrasında eğitim alanında gözle görülür bir takım olumlu değişiklikler yaşandı. İlk defa 1856 tarihli Islahat Fermanı ile birlikte daha önce dağınık halde olan eğitim-öğretim faaliyetleri bir disipline bağlandı ve gayrimüslimler, anadilinde eğitim

²⁸ Nurcan Kaya, *Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye’de Azınlıklar*, (MRG, 2007), s. 12.

²⁹ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, (İstanbul: Risale Yayınları, 1990), s. 166-167.

³⁰ Talip Atalay, “Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*8/23 (Haziran 2005), s. 44-46.

veren okullar açma imkânına sahip oldular. Nitekim 1869'da yürürlüğe giren “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” ile, devlet idaresindeki okullar “umumi”; cemaat idaresindeki okullar ise “hususî” olmak üzere ikiye ayrıldı ve eğitim-öğretim faaliyetinin bir sistematige oturtulması hedeflendi.³¹ Bu gelişmelerin ardından Süryaniler de, tıpkı diğer gayrimüslim topluluklar gibi, kendi okullarını açtılar. Osmanlı istatistiklerine göre 1897 yılında Süryanilere ait 49 iptidaiye (ilkokul), 5 rüştiye (ortaokul) ve 1 idadiye (lise) bulunuyordu.³²

Cumhuriyet döneminde gayrimüslim topluluklar, milliyetçi bakış açısının etkisiyle birçok baskıcı uygulamalara maruz bırakılmışlardır. Bu uygulamalardan en başta cemaat okulları nasibini almış ve bu okullar adeta bir fesat ve hıyanet yuvası olarak görülmüşlerdir. Nitekim dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in azınlık okulları ile ilgili olarak 10 Mart 1921 tarihinde Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'ne vermiş olduğu demeç, bu okulları nasıl bir geleceğin beklediğini gözler önüne sermesi bakımından oldukça çarpıcıdır:

*“Gayrimüslim mektepler memleketimizde, çok acı ve çok kanlı vakayı ile sabit olduğu üzere, siyasi propaganda merkezi hizmetini görmekte devam edemezler. Şimdiki mektepler, umumiyeti itibariyle, doğrudan doğruya memleketin muhtelif unsurlara mensup evladi arasında ihtilafatı her gün körükleyen ani'l-merkez hareketleri vücuda getiren komiteler mahiyetinde kaldıkça, bunların mevcudiyetine razı olmak, memleketin emniyetine karşı kurulan açık bir ifsat teşkilatını serbest bırakmak demektir. Gayrimüslim mekteplerini bu faaliyetlerden men etmek için azami murakabe şeraitini tatbik edeceğiz”.*³³

Uluslaşma sürecinde milli birlik ve bütünlüğün önünde adeta bir engel olarak görülen azınlık okulları ile ilgili bu ayrımcı bakış açısı hız kaybetmeden devam etmiştir. Her ne kadar Lozan Barış Antlaşması ile azınlıkların kendi eğitim-öğretim kurumlarını kurma hakları teminat altına alınmışsa da, anılan teminattan Ermeni, Rum ve Museviler dışındaki Müslüman olmayan topluluklar hukuka aykırı bir şekilde yararlandırılmamış ve bu topluluklara ait okullar teker teker kapatılmıştır. Bununla beraber Ermeni, Rum ve Musevilere ait olan okullardan sadece İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'da mevcut olanlar açık bırakılmış; bu

³¹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 171-172.

³² Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 176.

³³ Rıfat Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri-Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), s. 186.

okulların büyük bir kısmı ise, bürokratik sınırlamalar nedeniyle öğrenci kaybına uğramıştır.³⁴ 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim sistemi merkezileşerek, azınlık okulları dâhil tüm okullarda verilecek olan dersler, müfredat, eğitim dili ve dersleri yürütecek öğretmenlere ilişkin hususlarda karar yetkisi Maarif Vekâlet'ine bırakılmıştır.³⁵ Böylece, azınlık okullarının birçoğu yeni getirilen sistem ile ortadan kalkmış; Süryani okulları da milli birlik ve vahdet ülküsü uğruna teker teker kapatılmıştır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine taşınan tek Süryani okulu, Mardin Kırklar Kilisesi Süryani Okulu olmuştur. 1799 yılında tedrisata başlayan Kırklar Kilisesi Süryani Okulu, Osmanlı döneminde yüksek dereceli okullar seviyesinde resmi bir okul niteliğine sahipti. Bu okulda din eğitiminin yanı sıra coğrafya, hesap, yabancı dil, tarih, cebir, beden eğitimi, usul defteri, mühendislik, makamlar, eşyaların ilmi, Arapça dilbilgisi, Osmanlıca dilbilgisi, Süryanice dilbilgisi, Süryanice okuma ve imla, Arapça okuma ve imla, sağlığın korunması, resim ve güzel yazma, tabii hikmet ve kimya, medeni ve ahlaki bilgiler dersleri öğretilmekteydi.³⁶ 1928 yılına kadar tedrisata devam eden bu okulun hangi gerekçe ile kapatıldığı hâlâ tam bir açıklığa kavuşamadı. Yaşlı Süryaniler tarafından bu okulun ekonomik yetersizlikler nedeniyle kapatılma kararı aldığı ifade edilse de, Oran, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gerekçe gösterilerek kapatıldığını iddia etmektedir.³⁷ Nitekim erken Cumhuriyet döneminde Diyarbakır'da varlığını devam ettiren Diyarbakır Süryani Kadim Mektebi'nin de aynı yılda (1928) kapanmış olması³⁸ bu okulların Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince kapatıldığına dair şüpheleri kuvvetlendirmektedir.

1928 yılında Süryanilere ait son okul kapatıldıktan sonra, Süryani çocuklarının önemli bir kısmı, bir süre Ermenilere ait azınlık okullarında eğitim görmeye devam etmişlerdir. Ancak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 11.12.1971 tarih ve 15931 sayılı genelgesiyle azınlık okullarında sadece

³⁴ Nurcan Kaya, *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri Cilt 2*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2013), s. 2-3.

³⁵ Kaya, *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları*, s. 7-8.

³⁶ Gabriyel Akyüz, *Kırklar Kilisesi*, (Mardin: Artuklu Yayınları, 2019), s. 7; Yakup Tahincioğlu, *Süryaniler*, (İstanbul: Butik Yayıncılık, 2011), s. 143.

³⁷ Baskın Oran, *Etnik ve Dinsel Azınlıklar-Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye*, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2018), s. 195.

³⁸ Ercan Çağlayan, "Cumhuriyet Döneminde Diyarbakır'da Eğitim (1923-1950)", *Tarih Okulu Dergisi* 19 (Eylül 2014), s. 629-632.

“babası okulla aynı azınlığa mensup olan çocukların” okuyabileceği kararlaştırılınca, Süryani öğrencilerin Ermeni azınlık okullarındaki kayıtları silinmiştir.³⁹ Son Süryani okulunun kapanması ve ardından Ermeni azınlık okullarında eğitim görmelerinin engellenmesi neticesinde, Süryani çocuklarının Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda öğrenim görmekten başka çareleri kalmamıştır. Böylece Süryaniler, çoğunluğun inanç ve ideolojisinin hâkim olduğu okullarda okumaya mecbur bırakılmış ve bu okullarda ayırımı muamelelere maruz bırakılmışlardır.

Süryaniler, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu’nun 04.05.2009 tarihli talimatı ile 03.03.2011 tarihinde üçüncü baskısı yapılmış, 10. sınıflarda okutulan ve içeriğinde kendilerine yönelik yanlış ve tahkir edici ifadelerin yer aldığı tarih dersi kitabını okumaya mecbur bırakılmış ve bu ifadeler kendilerini okul ortamında kötü hissetmelerine sebep olmuştur. Ders kitabında yer alan ifadeler şu şekildedir:

*“1. Dünya savaşı sürecinde Rusların ve Avrupalı devletlerin kışkırtması ile Süryaniler ayaklandılar. Fakat bu ayaklanmalarda başarılı olamayınca Süryanilerin büyük kısmı Osmanlı topraklarından ayrıldılar. İngiltere petrol kaynaklarına giden yollarda üstünlük sağlamak amacıyla 1924 yılında Süryani azınlığı ayaklandırdı. Olaylar kısa sürede büyüdü. Hakkâri valisini esir alan isyancıların ağustos ayında çıkardıkları ayaklanma ekim başında bastırılabilirdi. Bu ayaklanmadan sonra Nasturi denen azınlığın tamamı Türkiye’den ayrıldı. Özellikle yurt dışına göç eden Süryaniler Batı’nın ekonomik refahı içinde ve yaşamak için o devletlerin siyasi ve dini çıkarlarına alet olmaktadır. Süryaniler hiçbir sorunla karşılaşmadan dini ve sosyal faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir”.*⁴⁰

Diğer öğrenciler açısından “hain” ve “işbirlikçi” olarak algılanmalarına sebebiyet veren bu ifadeler ve benzeri ayrılıkçı bakış açısı, Süryanilerin çoğunluk kültür, inanç ve ideolojisinin hâkim olduğu eğitim kurumlarında okumalarının psikolojik anlamda zorluğunu açık bir biçimde ortaya koymakta ve kendilerine ait eğitim kurumlarına dair ihtiyacı kuvvetli bir şekilde hissettirmektedir.

³⁹ Kaya, *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları*, s. 140-141.

⁴⁰ <http://www.deyruhzafaran.org/turkce/detay.asp?id=246&kategori=HABERLER> (Erişim 9 Mayıs 2020).

Süryani öğrencilerin kendi okullarında değil de, yabancı oldukları ve kendilerini yabancılaştıran okullarda eğitim görmeye mecbur bırakılmaları, dünyayı ve hayatı Süryani dilinde algılayan ve bu dilde düşünen çocukların, eğitim hayatına dezavantajlı bir şekilde başlamalarına sebep olmakta ve eğitim süreçlerindeki başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Gündelik yaşantısında basit cümleler dışında anadilini kullanamayan Süryani çocukları açısından bakıldığında, çoğunluk kültür ve dilinin hâkim olduğu okullarda okuma mecburiyeti, bu çocukların neredeyse tamamının anadillerini öğrenmelerine engel olmaktadır. Kültürlerinin ve dillerinin kaybolmasından endişe duyan Süryaniler, okullarının Lozan Barış Antlaşmasına aykırı bir şekilde kapatılmasından bu yana, kilise ve manastırları -biraz korku ve biraz da endişeyle- gayri resmi okullar olarak kullanmaktadırlar.⁴¹ Süryani çocukları, yasal olarak tanınmayan bu “okullar” vasıtasıyla, çeşitli imkânsızlıklarla boğuşarak anadillerini öğrenmeye çalışmaktadırlar. Bunun yanında devlet okullarında okuyan Süryani çocukları ise, sadece isimlerinin farklı olması nedeniyle bile, sınıf ortamında ayırıcı muameleye maruz kalmakta ve bunun doğal sonucu olarak yabancılaşma duygusuna kapılmaktadırlar.

Son okullarının kapatılmasından bu yana Süryaniler için bir iletişim aracı olmaktan çok bir kimlik ögesi olan Süryanicenin anadili olarak eğitimde kullanılmaması, Türkiye’de yaşamakta olan yirmi bini aşkın Süryaninin en önemli sorunlarından birini oluşturmuştur.

UNESCO’nun 2007 yılında yayınladığı “Tehlike Altındaki Diller Atlası”nda, Türkiye’deki 15 dilin tehlike altında olduğu ve bu dillerden birinin de 5000 yıllık geçmişe sahip olan Süryanice olduğu tespit edilmiştir.⁴²

Bir dilin kaybolması, kendini o dil ile tanımlayan halkın ölmesi, o dildeki tüm repertuarın yok olması anlamına gelmektedir. Crystal’ın da ifade etmiş olduğu üzere, insanlığın toplam bilgi birikiminin bir parçası olan diller, aynı zamanda bir tarih ambarıdır.⁴³ Tarih ambarında yer alan

⁴¹ <http://www.aljazeera.com.tr/blog/yasak-dilin-gizli-kursu-suryanilerin-90-yill-ik-dil-savasi> (Erişim 2 Mart 2021).

⁴² <http://bianet.org/bianet/bilim/112702-unesco-turkiye-de-15-dil-tehlikede> (Erişim 10 Şubat 2020).

⁴³ David Crystal, *Dillerin Katli*, çev. Gökhan Cansız, (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2015), s. 56.

dillerin yok olması, tarih ambarını boşaltır ve buna bağlı olarak insanlığın bilgi birikimi de zayıflar. Bu sebeple dillerin korunması ve geliştirilmeye çalışılması, bir bakıma insanlığın ortak hafızasının ve bunun yarattığı bilgi ve değerlerin korunması anlamına gelmektedir.

Bir dil topluluğuna mensup her bir üyenin müşterek katkısıyla oluşturulan ve insanlığın ortak mirasını temsil eden bir dilin ölümü, sadece “son konuşanı öldüğünde” gerçekleşmez, bazen insanlar hayatta kaldıkları halde de diller yok olma ve ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir.⁴⁴ Skutnabb-Kangas tarafından “dilsel soykırım” olarak da ifade edilen dil ölümleri, o dil grubuna mensup bireylerin öldürülmesi ya da ölmelerini değil, bireylerin kendi dillerini zamanla terk edip başkaca dil alışkanlıkları kazanmalarını ifade etmektedir.⁴⁵ Siyasi güç, sosyal statü ve ayrıcalık sahibi olan hâkim dil, zamanla azınlık dilini marjinalleştirerek o dilin işlevlerinde bir azalmaya yol açmaktadır.⁴⁶ Zira, “*canlı bir varlık olan dil, kullanıldığı sürece gelişimini sürdürdüğü gibi kullanılmadığı zaman da yok olmaya mahkûmdur*”.⁴⁷ Bu bağlamda geçmiş deneyimler, dil ölümlerinin iki şekilde gerçekleşebileceğini göstermektedir: Dilin konuşucularının yok olması ve dilin terkedilmesi.

Günümüzde hâlâ dünyanın farklı bölgelerinde yaşamlarını sürdüren üç milyonu aşkın Süryani olduğu düşünüldüğünde, Süryanicenin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasını tabii nedenlere bağlamak çok da gerçekçi olmayacaktır. Türkiye’de yaşamakta olan yaklaşık 20 bini aşkın Süryaniden sadece birkaç bini Süryaniceyi bilmekte; bu dili bilenlerin azımsanacak bir kısmı da, sadece evlerinde ve gündelik yaşamlarında Süryaniceyi anadili olarak kullanmaktadırlar. Klasik dili okuyup yazabilen ve anlayabilen insan sayısı ise, Süryani nüfusuna oranla neredeyse binde birler düzeyinde kalmaktadır.⁴⁸

Süryanicenin bu denli büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasının birçok sebebinden söz etmek mümkündür. Bunlardan

⁴⁴ Crystal, *Dillerin Katli*, s. 97.

⁴⁵ Koçak, *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*, s. 315.

⁴⁶ Stephen May, “Language Policy and Minority Rights”, *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*, ed. Thomas Ricento (Oxford: Blackwell Publishing, 2006), s. 258.

⁴⁷ Nihan Kahraman, “Anadilde Eğitim”, *Agos* (12.02.2013).

⁴⁸ <http://www.suryaniler.com/konuk-yazarlar.asp?id=398> (Erişim 21 Şubat 2020).

birincisi, Süryanilerin *Sayfo*⁴⁹ travması nedeniyle dünyanın dört bir tarafına göçler yolu ile dağılmış olmalarıdır. İkincisi, Süryanilerin, göç etmiş oldukları Avrupa toplumlarının kültürlerine ve diline, Hristiyan kimliklerinden dolayı çok hızlı bir şekilde uyum sağlamaları ve entegre olmalarıdır. Üçüncüsü ise, Süryanilerin anayurtları olan Türkiye’de uygulanmakta olan asimilasyon politikalarıdır. Asimilasyon politikalarının en önemli ayağını oluşturan, Süryanicenin Lozan’a aykırı bir şekilde okullarda anadili olarak öğretilmemesi, bu dilin nesilden nesile aktarımını neredeyse imkânsız bir hale getirmekte, dilin kamusal alanın dışına itilmesine sebep olmakta ve hâkim dil tarafından marjinalleştirilen Süryanicenin kiliselerde, manastırlarda salt ibadet dili olarak konuşulmasına sebebiyet vermektedir. Süryanilerin karşı karşıya kaldıkları bu durum Rudnycky tarafından “dilkırım” olarak değerlendirilmektedir. Rudnycky, bir dili tamamen veya kısmen yok etmek ya da tabii gelişimini engellemek amacıyla -o dili konuşan bir etnik grubun talebine rağmen-söz konusu dilin kamu okullarında öğretilme ve kitle iletişim araçlarında kullanılma hakkını inkâr etmenin, “dilkırım” a yol açan önemli bir etken olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁰

V. SÜRYANİLERİN DİL HAKLARI KONUSUNDA YAŞANAN OLUMLU GELİŞMELER

Türkiye’nin 1999 yılında Avrupa Birliği’ne adaylığının tescil edilmesiyle birlikte başlayan Türkiye-AB müzkere sürecinde, dil haklarına yönelik bir takım iyileştirmelerin yaşandığı görülmektedir. Dil hakları konusunda ulusal mevzuatta yaşanan başlıca olumlu gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:

- 2001 Anayasa değişikliğiyle, “düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyeti” başlıklı 26. maddede yer alan “kanunla yasaklanmış diller” ibaresi Anayasa’dan çıkartılmıştır.
- Yine aynı şekilde, 2001 Anayasa değişikliğiyle, “basın hürriyeti” başlıklı 28. maddede yer alan “kanunla yasaklanmış olan

⁴⁹ Süryanicede “kılıç yılı” anlamına gelen Sayfo sözcüğü, 1915 olaylarının Süryani demografisi, kültürü ve iç dinamiğine etkisini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mutay Öztemiz, *Süryaniler*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), s. 36-47.

⁵⁰ Emir Hasanpur, *Kürt Diliyle İlgili Devlet Politikaları ve Dil Hakları*, çev. Cemil Gündoğan, (İstanbul: Avesta Yayınları, 1997), s. 78.

herhangi bir dilde yayım yapılamaz” ifadesi Anayasadan çıkarılmıştır.

- 2923 sayılı “Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu”nda 2002 yılında değişikliğe gidilerek, “Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil lehçelerin öğrenimi” için özel kurslar açılmasına imkân tanınmıştır.
- 6.10.1983 tarih ve 2908 sayılı Dernekler Kanununda yer alan “Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanarak azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk Dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak suretiyle azınlık yaratmak” amacıyla dernek kurulmasını yasaklayan hükme, 4.11.2004 tarih ve 5253 sayılı yeni Dernekler Kanununda yer verilmemiştir.
- 25.01.2004 tarihli ve 25357 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, “Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik” ile, yerel dillerde yayının önü açılmıştır.
- 02.03.2014 tarih ve 6529 sayılı Kanunun 11. maddesiyle, 2923 sayılı Kanunun 2. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine eklenen “Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerle eğitim ve öğretim yapmak amacıyla, özel okul açılabilir” hükmüyle, bu hakkın sınırı genişletilmiştir.

Avrupa Birliği müzakerelerinin başlamasıyla birlikte, anadilinin öğretilmesini engelleyen mevzuat hükümlerinin kaldırılmasına ilişkin adımlar atılmış ve böylece daha önce Türkçe dışındaki dillere yönelik uygulanan baskıcı ve yasaklayıcı tutum nispeten kırılmıştır. Bu olumlu gelişme kendini Süryanice dili üzerinde de hissettirmiştir. Bu bağlamda; özel kurslarda Süryanicenin öğrenilme hakkı tanınmış, Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü bünyesinde Süryani Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalında yüksek lisans programı açılmış, yine aynı Üniversitenin Edebiyat Fakültesi bünyesinde Süryani Dili ve Edebiyatı Bölümü lisans düzeyinde öğrenci kabulüne başlamış ve Özel Mor Efram Süryani Anaokulu açılmıştır.

A. Özel Kurslarda Süryanicenin Öğrenilmesi

Beş bin yıllık geçmişe sahip kadim bir dil olan Süryanicenin eğitim kurumlarında öğrenilmesini mümkün kılan ilk gelişme, 2923 sayılı “Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi Kanunu’nda 2002 yılında yapılan değişiklikle yaşandı. 3.8.2002 tarih ve 4771 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, 2923 sayılı Kanunu’nun ismi “Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun” olarak değiştirildi.

2923 sayılı Kanun’un değişik 2. maddesi, “Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için, Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere özel kurslar açılabilir; bu kurslarda ve diğer dil kurslarında aynı maksatla dil dersleri oluşturulabilir”⁵¹ hükmüne yer vermek suretiyle, Türkçe dışındaki yerel dillerde özel kursların açılmasına imkân verilmiştir.

Her ne kadar söz konusu yasal düzenleme, Süryanilerin anadilinde eğitim hakkına değil de, anadilin öğrenilmesi hakkına ilişkin olsa ve Süryaniler açısından tatmin edici olmaktan uzak olsa da, Süryanicenin özel kurslarda öğrenilmesi imkânının tanınması bakımından olumlu bir gelişme olmuştur. Tanınan bu hak çerçevesinde 2012 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü’nde ilk kez sertifikalı Süryanice kurslar açılmıştır. Bunun yanı sıra Geoaktif Kültür Merkezi, Süryanice Dil Kursu ve Tercüme Merkezi ve Midyat Süryani Kültür Derneği de Süryanicenin öğrenilmesi amacıyla kurslar açmıştır.

B. Süryani Dili Lisans ve Yüksek Lisans Programlarının Açılması

Süryani dili ile ilgili -yetersiz de olsa- atılan önemli adımlardan biri de, Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Süryani Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalında yüksek lisans programının açılması ve 2013 yılından beri bu programa öğrenci kabulüne başlanmasıdır.⁵² Atılan bu adım Süryaniler tarafından olumlu karşılanmakla birlikte yetersiz görülmüş; lisans düzeyinde öğrenci kabul eden bölümlerin

⁵¹ Değişiklik için bkz. 09.08.2002 tarih ve 24841 sayılı R.G.

⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.artuklu.edu.tr/yasayan-diller-enstitusu/suryani-dili-ve-kulturu> (Erişim 6 Mart 2020).

bulunmamasının büyük bir eksiklik olduğu Süryaniler tarafından dile getirilmiştir. Bu eksikliği gidermek amacıyla Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde lisans düzeyinde öğrenci kabul eden Süryani Dili ve Edebiyatı bölümü açılmış ve ilk olarak 2016 yılında öğrenci kabulüne başlanmıştır.⁵³

Oldukça köklü bir geçmişe sahip olan Süryanicenin varlığını koruması açısından lisans düzeyinde öğrenci kabul eden Süryani Dili ve Edebiyatı Bölümünün açılmış olması olumlu bir gelişme olarak görülmekle beraber, söz konusu bölümden mezun olanların öğretmenlik yapmalarının önünde bir engelin bulunduğu anlaşılmaktadır. İlerleyen süreçte Süryani topluluğuna Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde azınlık statüsünün tanınması halinde açılacak okulların öğretmen ihtiyacının karşılanmasında, lisans programının açılması etkisiz olacaktır. Zira, ilgili bölümden mezun olanların öğretmen olarak atanmaları, pedagojik formasyon eğitimini başarıyla tamamlamış olmalarına bağlıdır. Dolayısıyla, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Süryani Dili ve Edebiyatı Bölümünden başarıyla mezun olanlar, formasyon eğitimi almadıkları sürece, öğretmen olarak atanamayacaklardır. Bu durum, çözülmesi gereken bir sorun alanı olarak karşımızda bulunmaktadır.

C. Özel Mor Efrem Süryani Anaokulunun Açılması

Süryanilerin anadilinde eğitim hakkı bir tarafa, bu dilin öğrenilmesi üzerinde dahi baskıcı ve yasaklayıcı politikalar 2000’li yıllara kadar devam etti. Türkiye’nin AB ile yürüttüğü müzakereler çerçevesinde attığı kimi adımlarla, devletin izlediği katı tutumda bir yumuşama yaşandı. Bu çerçevede; özel kurslarda Süryanicenin öğrenilme hakkı tanındı, Süryani Dili ve Kültürü yüksek lisans programı açıldı ve Süryani Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde lisans düzeyinde öğrenci kabulüne başlandı. Bütün bu olumlu gelişmelerden daha önemlisi, Süryani dilinde eğitim veren bir özel okulun açılmasıdır.

Süryani dili üzerindeki yasakçı siyasetin yumuşamaya başladığı dönem içerisinde, Süryani topluluğu, giderek artan bir şekilde kendilerinin Lozan’a göre azınlık olduğunu ve buna bağlı olarak da Lozan’ın azınlıkları koruyan hükümlerinden yararlanmaları gerektiğini dile getirmeye ve görüşlerini kamuoyuyla paylaşmaya başladılar. Bu

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.artuklu.edu.tr/tr/suryani-dili-ve-edebiyati/bolum-hakkinda> (Erişim 6 Mart 2020).

çerçevede, 06.06.2012 tarihli bir dilekçe ile, Lozan'ın 40 ve 41. maddelerinden yararlanarak bir anaokulu açmak istediklerini Milli Eğitim Bakanlığı'na iletiler. Dilekçede, görüş ve taleplerini şu şekilde ifade ettiler:

*“Tarihi belgeler 5500 yılından beri Mezopotamya’da yaşayan Aramilerin M.S. 34 yılında Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Süryani ismini aldıklarını göstermektedir. Üç semavi dinin iman babası Hz. İbrahim’in, Hz. İsa’nın, Havarilerin ve Meryem Ana’nın konuştuğu antik dil Arami dilinin tek yaşayan lehçesi olan Süryanice, Cumhuriyet döneminde Süryaniler, azınlık olarak sayılmadıkları için, okul açma imkânından mahrum bırakılmış ve Süryanice dili unutulmaya yüz tutmuştur. Bildiğiniz gibi Avrupa’nın birçok üniversitesinde Süryani Dili ve Edebiyatı ile ilgili kürsüler bulunmaktadır. Ülkemizde bu konudaki eksikliğin giderilmesi amacıyla Mardin Artuklu Üniversitesinde yeni açılan Yaşayan Diller Enstitüsünde Süryanice Dili ve Edebiyatı konusunda eğitim başlamıştır. Süryanice ile ilgili verdiğimiz kısa bilgiden sonra son yıllarda ülkemizdeki demokratikleşme sürecinin hızla iyileşmesinden de güç alarak bu konuda zatîalinize önemli bir isteğimizi iletmek istiyoruz. Türkiye’deki Süryanilerin %80-85’i İstanbul’da yaşamaktadır. Bunların tek temsilcisi Süryani Ortodoks Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu bünyesinde çocuklarımıza kuracağımız bir anaokulunda milli eğitimin müfredatına ek olarak haftanın belirli gün ve saatlerinde Süryanice dersi de vermek istiyoruz”.*⁵⁴

Milli Eğitim Bakanlığı ise, bu talebi, 26.07.2012 tarihli cevabi yazısıyla Süryanilerin azınlık olmadıklarını ileri sürerek reddetmiştir. Bakanlığın cevabi yazısında şu değerlendirmeye yer verilmiştir:

“(…) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin onurlu birer vatandaşı olan Süryani topluluğuna mensup vatandaşlarımız, Lozan Barış Antlaşması’nda azınlıklar arasında sayılmayıp asli unsur olarak kabul edildiğinden diğer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları gibi kanun hükümlerine göre anaokulu açmalarında herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ancak ilgili kanunun 2. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan ‘Eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez’ hükmü ile aynı fıkranın (c) bendinde yer alan ‘Türkiye’de

⁵⁴ Beyoğlu Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu Başkanlığı’nın İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne yapmış olduğu, 06.06.2012 tarih ve 41 sayılı başvuru dilekçesi (EK-1).

*eğitim ve öğretimi yapılacak yabancı diller Bakanlar Kurulu Kararıyla tespit edilir' hükmü gereği açılmak istenen anaokulunda milli eğitim müfredatına ek olarak haftanın belirli gün ve saatlerinde Süryanice dersinin verilmesinin mümkün olmayacağı, ancak Talim ve Terbiye Kurulunun 25.06.2012 tarihli 69 sayılı kararıyla kabul edilen İlköğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesinde Dil ve Anlatım alanında yer alan Yaşayan Diller ve Lehçeler adlı seçmeli ders kapsamında veya ilgili kanun çerçevesinde açılmış özel kurslarda söz konusu dilin ilgili kanun hükümlerince öğrenilmesinin mümkün olabileceği değerlendirilmiştir”.*⁵⁵

Bakanlığın ret cevabını içeren bu idari karar iptal davasına konu olmuş ve açılan iptal davasında, Ankara 13. İdare Mahkemesi, 18.06.2013 tarih, 2012/1746 esas ve 2013/952 karar sayılı özgürlükçü kararıyla, dava konusu işlemin iptaline karar vermiştir. Bakanlık iptal kararına itiraz etmemiş ve böylelikle karar kesinleşmiştir. Bu tarihi kararla ilk kez Süryanilerin Lozan'da azınlıklar için tanınan haklardan istifade edebileceği kayıt altına alınmıştır. Yerel mahkemenin iptal kararının gerekçesinde şu değerlendirmeye yer verilmiştir:

*“Lozan'da azınlıklar için gayrimüslim Türk vatandaşları denmiş, bunların kimler olduğu ayrıca belirtilmemiştir. Gayrimüslim Türk vatandaşı olan Süryanilerin, Lozan'ın 40 ve 41. maddelerinde diğer azınlıklara verilmiş haklardan yararlanması gerekir. Davalı idarenin dayandığı kısıtlayıcı yasa hükümleri burada geçersizdir. Çünkü Anayasa'nın 90/5. maddesine göre kanunlar ile Lozan gibi temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların çatışması halinde antlaşma hükümleri esas alınır”.*⁵⁶

Ankara 13. İdare Mahkemesi'nin vermiş olduğu bu kararla, 2014 yılında Milli Eğitim Bakanlığının izni alınarak, Özel Mor Efrem Süryani Anaokulu açılmıştır. Süryanice eğitim müfredatının Bakanlık tarafından kabul edilmesiyle Süryanice eğitime başlanmıştır. “Süryani kültürü ve değerlerine sahip mutlu ve sevgi dolu bireyler yetiştirme” vizyonuna sahip olan bu okul, hâlâ eğitim faaliyetlerine devam etmektedir.⁵⁷

⁵⁵ İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 26.07.2012 tarih ve 97154 sayılı yazısı ekinde yer alan Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 12.07.2012 tarih ve 4107 sayılı yazısı (EK-2).

⁵⁶ Oran, *Etnik ve Dinsel Azınlıklar*, s. 195.

⁵⁷ Bkz. <http://www.suryanianaokulu.com/hakkimizda/> (Erişim 8 Mart 2021).

D. Özel Okullarda Süryani Dilinde Eğitimin Yasal Güvenceye Kavuşturulması

Süryani cemaatinin 2012 yılında başlattığı hukuk mücadelesinin 2014'te başarıyla sonuçlandığı dönem içerisinde bir başka olumlu gelişme daha yaşandı. 2923 sayılı Kanun'un 2. maddesine, 2.3.2014 tarih ve 6529 sayılı Kanunla şu cümle eklendi: "Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerle eğitim ve öğretim yapmak amacıyla, özel okul açılabilir".

2014 yılında gerçekleştirilen bu düzenlemeyle, Türkiye'de konuşulan bütün yerel dillerde olduğu gibi Süryani dilinde de eğitim ve öğretim yapmak amacıyla özel okulların açılması yasal teminat altına alınmış oldu. Hiç şüphesiz, atılan bu adım yetersiz de olsa, Türkiye'deki dil hakları konusunda önemli bir kazanımı ifade etmektedir. Ancak, yasal teminata kavuşturulan bu kazanımın bir anlam ifade edebilmesi ve işlevsel olabilmesi, hayata geçirilme imkânının varlığına bağlıdır. Bu noktada devletin kolaylaştırıcı olması ve maddi destek sunması büyük önem taşır.

Süryani cemaati özelinde ifade edilecek olursa, yasayla teminat altına alınmış olan bu hakkın kullanılabilmesinin önünde üç engelin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, maddi imkânsızlıktır. İlköğretim ya da ortaöğretim kurumu açmanın maliyetinin yüksekliği dikkate alındığında, ekonomik olarak zayıf durumda bulunan Süryani cemaatinin böyle bir girişimde bulunmasının ne denli güç olduğu anlaşılacaktır. İkinci engel ise, müfredat konusunda Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkaracağı bürokratik güçlüklerdir. Türkiye pratiğinde genel olarak bürokrasinin yasalar tarafından tanınan hakların hayata geçirilmesi konusundaki engelleyici ve zorlaştırıcı tavrının, özelde gayrimüslimler için çok daha katı işlediği bilinen bir gerçektir. Üçüncü bir engel ya da sorun alanı ise, açılacak okullarda görevlendirilecek öğretmenleri temin etme konusunda yaşanacak sıkıntılardır.

VI. SONUÇ

Kuruluşundan 2000'li yıllara kadar bünyesinde Türk dilinden başka dilleri konuşan etnik grupları barındırmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti, çok katı bir tek-dilci politika yürütmüştür. Erken cumhuriyet döneminde Türkçe konuşmanın Türklüğün alameti farikası

olduğu fikri empoze edilirken, diğer dillerin konuşulması ise yeni rejime karşı ciddi bir tehlike olarak algılanmış ve bu dillere yönelik baskılayıcı ve özümseyici tedbirler geliştirilmiştir. Bu çerçevede, anayasal ve yasal düzenlemelerle anadilinde eğitim hakkı yasaklanmıştır. Bu yasağın tek istisnasını, Lozan Barış Antlaşması tarafından azınlık olarak kabul edilen Müslüman olmayan Türk vatandaşları oluşturmuştur.

Türkiye bağlamında anadilinde eğitim hakkı, devletin resmi olarak azınlık kabul ettiği gruplara özgülenmiş bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, anadilinde eğitim hakkının öznelere, Lozan Barış Antlaşması tarafından azınlık olarak kabul edilen gayrimüslim Türk vatandaşları olarak sınırlandırılmıştır. Fakat uygulamada bu hakkın öznelere, hukuka aykırı bir biçimde, Rumlar, Ermeniler ve Museviler olarak daraltılarak diğer küçük gayrimüslim topluluklar Lozan Antlaşması'nın koruması dışında bırakılmıştır. Türkiye'nin otokton halklarından bir olan Süryaniler, asli unsur oldukları gerekçesiyle bu korumanın dışında tutulmuş ve hukuken sahip oldukları ancak fiilen kullanamadıkları bir hakkın mücadelesini vermek zorunda bırakılmışlardır.

Süryanice, günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bir dildir. Bu durumun temel sebebi, Lozan Antlaşması'nın açık hükmüne rağmen Süryanilerin anadilinde eğitim hakkından mahrum bırakılmalarıdır. Süryanilerin kendilerine ait okullarının olmaması, Süryani çocuklarını tek-dilli eğitim kurumlarında okumaya mecbur bırakmaktadır. Bu çocuklar -her ne kadar ebeveynleriyle anadilinde iletişim kursalar da- eğitim süreçlerinde, okul arkadaşları ve öğretmenleri ile iletişimde resmi dili kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Buna paralel olarak, Süryanice konuşma pratiğinin azalması ve resmi dilin kullanım alanının yaygınlaşması, bir dilkırımın yaşanmasına yol açmaktadır. Bu durum, dilin bir sonraki nesile aktarımını gittikçe zorlaştırmaktadır.

Öte yandan hiç bilmediği veya çok az bildiği bir dilde eğitim görmeye çalışan Süryani öğrenciler, anadili Türkçe olan öğrencilere nispeten eğitim hayatına dezavantajlı bir şekilde başlamaktadırlar. Anadili Türkçe olmayan bu çocuklar bilmedikleri bir dilde eğitim almaya zorlanmakta, anayasal bir hak olan eğitim hakkından diğer çocuklarla eşit bir şekilde yararlanamamakta; bu durum başarılarına olumsuz yönde etki etmekte ve bundan da öte ciddi ruhsal sarsıntılar geçirmelerine sebep olmaktadır.

Anadilini eğitim kurumlarında kullanamayan çocuklar, okula başladıkları ilk yıllarda hem eğitim dilini hem de dersleri aynı anda

öğrenmeye çabalamakta, bu durum çocuklar açısından önemli eğitimsel ve pedagojik sorunları beraberinde getirmektedir. Çok daha vahim olan bir diğer sonuç ise, dilin aynı zamanda ötekileştirici bir işleve sahip olmasıdır. Şöyle ki; dil, yeni bir ulus yaratmada önemli olduğu kadar ayırıcılığın yeniden inşasına da hizmet etmektedir. Bu bağlamda anadili Süryanice olan Ninve, Yuhanna, Mihayel, Smuni, Lahdo isimli öğrencilerin Hristiyan oldukları diğer öğrenciler tarafından anlaşıldığından dolayı, Süryani öğrencilerin sınıf ortamında “*gâvur*” muamelesi görmeleri ihtimali ortaya çıkmaktadır. Süryani öğrencilerin sık sık karşıya kaldıkları bu tür muameleler, onların zihinlerinde ciddi travmalar yaratmaktadır.

Yok olma tehdidi altında bulunan Süryanicenin varlığını koruyup yaşamını sürdürebilmesi, öncelikle bir zihniyet dönüşümünü gerektirmektedir. Toplumsal ve siyasal kültürde yaygın ve güçlü olan tekçi ve çoğunlukçu zihinsel kodlar değişmeden, atılacak adımların sonuç vermesini beklemek gerçekçi değildir. Her şeyden önce, Süryanilerin bu topraklarda binlerce yıldır yaşayan otokton halklardan biri olduğu ve bu ülkede yaşayan diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip bireyler olduğu gerçeği kabullenilip içselleştirilmelidir. Süryanilerin eşit ve özgür vatandaşlar olarak, korkmadan, baskıya ve ayırıcı muameleye uğramadan bu ülkede yaşabilmelerinin toplumsal-siyasal vasatının oluşturulması gerekmektedir. Bunu sağlamak, devletin öncelikli hedefi ve görevi olmalıdır.

Dinsel ve dilsel anlamda bir azınlık grubu olan Süryanilerin anadilinde eğitim hakkından mahrum bırakılması, bu kültürel grubun hayatta kalmasını tehlikeye sokar. Zira dil, azınlık kültürlerinin nesiller arası aktarılmasını ve böylece hayatta kalmasını sağlar. Bir dilin korunmasının ve geliştirilmesinin en etkin ve en kalıcı yollarından biri de eğitimidir. Bu amaçların elde edilmesinin en sağlam ve en güvenli yolu ise, azınlıkların adadillerini koruyup geliştirebilmeleri için gereken kurumsal ve finansal kaynakların devlet tarafından sağlanmasıdır.⁵⁸

Süryanilerin eşit ve özgür vatandaşlar haline gelebilmesi, devletin bu gruba yönelik pozitif ayırıcı bir siyaset izlenmesini gerekli kılmaktadır. Devletin, dezavantajlı grupları ve/veya bireyleri, görece daha avantajlı olan diğer grup ve/veya bireylerle eşit konuma getirebilmek amacıyla bu gruplara/bireylere yönelik tedbirler alma yükümlülüğü

⁵⁸ Dilek Kurban, “Azınlık Hakları: Uluslararası Standartlar, AB ve Türkiye”, *Demokrasi Platformu* (Kış 2005), s. 215.

bulunmaktadır. Tıpkı diğer dezavantajlı gruplarda olduğu gibi, Süryani haklarında da benzer bir tutum içerisinde olmalıdır. Devlet, ancak pozitif ayrımcılık yoluyla Süryanilerin gerçek anlamda eşitliğini sağlayabilir.

Devletin Süryanilere yönelik pozitif ayrımcı bir politika uygulaması bir tarafa, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucu antlaşmasıyla güvence altına alınmış olan haklarını tanıması dahi, Süryani topluluğunun beklentilerini önemli ölçüde karşılayacaktır. Bu bağlamda yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Öncelikle, Süryanilerin hukuki statülerine ilişkin var olan belirsizliğin giderilmesi gerekmektedir. Lozan Antlaşması'nın 39. maddesinin lafzına bakıldığında, bu maddenin çok açık bir biçimde Süryanileri de kapsadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu belirsizliğin giderilmesinin tek yolu, Türkiye'nin kurucu antlaşması niteliğinde olan Lozan Barış Antlaşması'nın azınlıkların korunmasına ilişkin hükümlerinin tam ve eksiksiz bir şekilde uygulanmasından geçmektedir.
- Lozan Antlaşması'nın 41. maddesi gereğince, Türkiye bağlamında anadilinde eğitim hakkı gayrimüslim azınlık gruplarına özgülenen bir hak olmasına karşın, Süryaniler bu haktan istifade edememektedirler. Buna gerekçe olarak gösterilen söz konusu Antlaşmanın 39. maddesi doğru yorumlandığında, bu sorun kendiliğinden çözülmüş olacaktır. Bundan sonraki aşamada yapılması gereken, Süryanilerin kendi okullarını açmalarına izin vermek olacaktır.
- Anadilinde eğitim hakkının tam ve etkin bir biçimde kullanılabilmesi için devletin gereken mali desteği sağlaması gerekmektedir. Bu çerçevede devlet, bir taraftan kurulacak Süryani okullarına mali destek sunmalı, diğer taraftan da bu okulların öğretmen ihtiyacının karşılanması amacıyla Mardin Artuklu Üniversitesi Süryani Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olanların bu okullarda öğretmenlik yapmalarına imkân sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

A AGİT, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. “Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri”. Erişim 24 Ocak 2021. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/5/32200.pdf>

Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dil Bilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.

Akyüz, Gabrriel. *Kırklar Kilisesi*. Mardin: Artuklu Yayınları, 2019.

Atalay, Talip. “Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 8/23 (Haziran 2005), 39-68.

Ayhan Ceyhan, Müge-Koçbaş, Dilara. *Çiftdillilik ve Eğitim*. ERG, 2009. http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_Ciftdillilik-ve-Egitim.pdf

Balçık, M. Berk. “Milliyetçilik ve Dil Politikaları”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Bali, Rıfat. *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri-Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Coşkun, Vahap vd. *Dil Yarası- Türkiye’de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri*. Diyarbakır: DİSA Yayınları, 2010.

Coşkun, Vahap. *Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*. Ankara: Liberte Yayınları, 2009.

Crystal, David. *Dillerin Katli*. çev. Gökhan Cansız. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2015.

Çağlayan, Ercan. “Cumhuriyet Döneminde Diyarbakır’da Eğitim (1923-1950)”. *Tarih Okulu Dergisi* 19 (Eylül 2014), 625-646.

Erdem, Fazıl Hüsnü “Kürt Meselesinin Çözümünde Anadilin Eğitimde Kullanılmasını Konuşmak”. *Liberal Düşünce Dergisi* 63 (Haziran 2011), 141-152.

Erdoğan, Mustafa. “Milliyetçilik İdeolojisine Dair”. *Liberal Düşünce* 15 (Yaz 1999), 89-98.

Eryılmaz, Bilal. *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*. İstanbul: Risale Yayınları, 1990.

- Hasanpur, Emir. *Kürt Diliyle İlgili Devlet Politikaları ve Dil Hakları*. çev. Cemil Gündoğan. İstanbul: Avesta Yayınları, 1997.
- İnceoğlu, Sibel. “Eğitimde Anadilin Yeri: Uluslararası Belgeler ve Yeni Anayasa”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 19/2 (Aralık 2013), 151-163.
- Kahraman, Nihan. “Anadilde Eğitim”. *Agos* (12.02.2013). <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/8926/anadilde-egitim-nilhan-kahraman>
- Kaya, İlhan-Aydın, Hasan. *Çoğulculuk, Çokkültürlü ve Çokdilli Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2014.
- Kaya, İlhan-Aydın, Hasan. *Türkiye’de Anadilde Eğitim Sorunu: Zorluklar, Deneyimler ve İki Dilli Eğitim Modeli*. UKAM, 2013. https://www.academia.edu/5840399/Kaya_%C4%B0lhan_and_Ayd%C4%B1n_Hasan_2013_T%C3%BCrkiyede_Anadilde_E%C4%9Fitim_Sorunu_Zorluklar_Deneyimler_ve_%C4%B0ki_Dilli_E%C4%9Fitim_Modeli_%C3%96nerileri_UKAM_%C4%B0stanbul
- Kaya, Nurcan. *Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye’de Azınlıklar*. MRG, 2007. <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-738-.pdf>
- Kaya, Nurcan. *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri Cilt 2*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2013.
- Kaya, Nurcan. *Unutmak mı Asimilasyon mu? Türkiye’nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar*. MRG, 2009. https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2015/07/MRG_Rep_TurkeyMinEd_TURK_2009.pdf
- Koçak, Mustafa. *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*. Ankara: Liberte Yayınları, 2013.
- Kurban, Dilek. “Azınlık Hakları: Uluslararası Standartlar, AB ve Türkiye”. *Demokrasi Platformu* 1 (Kış 2005), 207-229.
- May, Stephen. “Language Policy and Minority Rights”. *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. ed. Thomas Ricento. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
- Oran, Baskın. *Etnik ve Dinsel Azınlıklar-Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2018.

- Öztemiz, Mutay. *Süryaniler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Tahincioğlu, Yakup. *Süryaniler*. İstanbul: Butik Yayıncılık, 2011.
- Tahmazoğlu Üzeltürk, Sultan. “Dil Özgürlüğü”. *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (1998-1999), 557–585.
- Tigris, Amed. *Anadili Eğitimi ve Birden Fazla Resmi Dil*. Stockholm: Apec Yayınları, 2009.
- Tilly, Charles. *Avrupa’da Devrimler 1492-1992*. çev. Özden Arıkan. İstanbul: Yeni Binyıl Yayınları, 2001.
- (UNESCO), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. *The Use of Vernacular Languages in Education*. Paris: 1953. Erişim 1 Şubat 2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000002897>
- Wallerstein, Immanuel. *Liberalizmden Sonra*. çev. Erol Öz. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Yıldız, Ahmet. *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Sküler Sınırları, 1919-1938*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- <http://www.aljazeera.com.tr/blog/yasak-dilin-gizli-kursu-suryanilerin-90-yillik-dil-savasi> Erişim 2 Mart 2021.
- <http://www.artuklu.edu.tr/tr/suryani-dili-ve-edebiyati/bolum-hakkinda> Erişim 21 Kasım 2020.
- <http://www.artuklu.edu.tr/yasayan-diller-enstitusu/suryani-dili-ve-kulturu> Erişim 6 Aralık 2020.
- <http://bianet.org/bianet/bilim/112702-unesco-turkiye-de-15-dil-tehlikede> Erişim 10 Şubat 2021.
- <http://www.deyrulzafaran.org/turkce/detay.asp?id=246&kategori=HABERLER> Erişim 9 Kasım 2020.
- http://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/inkilaplari/egitim/tevhibi_tedrisat.htm Erişim 12 Kasım 2020.
- <http://www.suryaniler.com/konuk-yazarlar.asp?id=398> Erişim 11 Şubat 2020.

EK 1

Ek: 1

**BEYOĞLU SÜRYANI KADİM
MERYEMANA KİLİSESİ VAKFI**
Yönetim Kurulu Başkanlığı

Kilisenin Kütüphanesi
Kilisenin Kütüphanesi ve Arşivi
Beyoğlu, İstanbul

No: 00041
Tarih: 06.06.2012
Konu : Anaokulu açma isteği

Sayın Dr. Muammer YILDIZ
İstanbul Millî Eğitim Müdürü

Tarihi belgeler 5500 yıldan beri Mezopotamya'da yaşayan Aramilerin M.S. 34. yılında Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra Süryani ismini aldıklarını göstermektedir. Üç semavi dinin imanı babası Hz. İbrahim'in, Hz. İsa'nın, Havarilerin ve Meryem Ana'nın konuştuğu antik Arami dilinin tek yaşayan lehçesi olan Süryanice, Cumhuriyet döneminde Süryaniler, azınlık olarak sayılmadıkları için, okulu açma imkanından mahrum bırakılmış ve Süryanice dili unutulmaya yüz tutmuştur.

Bildiğiniz gibi Avrupa'nın bir çok üniversitesinde Süryani Dili ve Edebiyatı ile ilgili kürsüler bulunmaktadır. Ülkemizde bu konudaki eksikliğin giderilmesi amacı ile Mardin Artuklu Üniversitesinde yeni açılan "Yaşayan Diller Enstitüsü"nde Süryanice Dili ve Edebiyatı konusunda eğitim başlatılmıştır.

Süryanice ile ilgili verdiğimiz çaba-lüsa bilgiden sonra, son yıllarda ülkemizdeki demokratikleşme sürecinin hızla iyileşmesinden de güç alarak bu konuda zatialinize önemli bir isteğimizi iletmek istiyoruz.

Türkiye'deki Süryanilerin %80-85'i İstanbul'da yaşamaktadır. Bunların tek temsilcisi Süryani Ortodoks Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu bünyesinde çocuklarımıza kuracağımız bir anaokulunda millî eğitimin müfredatına ek olarak haftanın belli gün ve saatlerinde Süryanice dersi de vermek istiyoruz.

maatinin büyük bir kısmının yaşadığı Bakırköy-Yesilköy-Florya semtlerinde açmayı düşündüğümüz söz konusu okulu nasıl bir yönlendirememiz gerektiği konusunda yardım ve desteğinize ihtiyacımız var.

Süryanice ile ilgili daha geniş bilgi vermek amacı ile Tokyo'de iki kitap sunuyoruz. Ayrıca daha önce Sayın Millî Eğitim Bakanımız ile yapmış olduğumuz yazışmada 10. sınıf tarih kitaplarında Süryaniler ile ilgili gerçek dışı bilgilerin olduğunu bildirmiş ve kâğıtlarından yeni yayın döneminde bu bilgilerin düzeltilmesine dair aldığımız yazıları da ekliyor, bu konuda da ilginizi istirham ediyoruz.

İsteğimizin uygun bulunacağını umuyor bu konuda desteğinizi esirgemeseyenize inanyor, çalışmalarınızda başarılar diliyoruz.

Saygılarımızla

Sait SUSİN
Beyoğlu Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfı
Yönetim Kurulu Başkanı

Beyoğlu Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfı

EK 2

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.0.34.01.00.000.99/ 9*154
Konu : Anaokulu Açma İsteği

Ek:2

26.07.2012

BEYOĞLU SÜRYANİ KADİM MERYEMANA KİLİSESİ VAKFINA
(Yönetim Kurulu Başkanlığı)

İlgi : a) 06/06/2012 tarihli ve 41 sayılı yazı.
b) 12/07/2012 tarihli ve B.08.0.TTK.0.01.00.00.010.99/4107 sayılı yazı.

Süryani Cemaati tarafından anaokulu açılıp açılmayacağı ve bu konuda Süryanice dersi verilip verilemeyeceği ile ilgili ilgi (a) yazınız Bakanlığımız Eğitim ve Terbiye Kurulu Başkanlığına gönderilmiş olup, Bakanlığımızdan alınan ilgi (b) yazı ektedir.

Bilgilerinize rica ederim.

Dr. M. YILDIZ
Millî Eğitim Müdürü

EKLER:
1-İlgi (b) yazı örneği. (1 sayfa)

5070 Sayılı Kanuna Göre M. YILDIZ tarafından 13631103198018723 SeriNo.lu ve ruhsatı ile 26.07.2012 14:09:06 Tarihinde Elektronik Olarak İmzalanmıştır.

İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü (Özel Kalem Bölünmü)
Ankara Cad. No 2 A Blok Çakıoğlu - Fethi / İSTANBUL
Tel (Santral): (0 212) 455 04 32 Dahili: 432 Faks: (0212) 528 10 34
E-Posta: isgizkalemcl1@meh.gov.tr
Elektronik Ağı: <http://istanbul.meb.gov.tr>

T.C.
MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Taliim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Sayı : B.08.0.TTK.0.01.00.00.010.99
Konu : Anaokulu Açma İsteği

12.07.2012*004107

İSTANBUL VALİLİĞİNE
(İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

- İlgi: a) 07/06/2012 tarih ve B.08.04.MEM.0.34.01.00.000.99/76166 sayılı yazı,
b) 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu,
c) 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun.

Süryani Cemaati tarafından anaokulu açılıp açılmayacağı ve bu okulda Süryanice dersi verilip verilemeyeceği hakkındaki ilgi (a) yazınız ile Beyoğlu Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfının 06/062012 tarihli ve 41 sayılı yazısı incelendi.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin onurlu birer vatandaşı olan Süryani Topuluğuna mensup vatandaşlarımız, Lozan Barış Antlaşmasında azınlıklar arasında sayılmayıp asli unsur olarak kabul edildiğinden diğer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları gibi ilgi (b) Kanun hükümlerine göre anaokulu açmalarında herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ancak ilgi (c) Kanunu 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan "Eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil anailleri olarak okutulamaz ve öğretilmez." hükmü ile aynı fıkranın (c) bendinde yer alan "Türkiye'de eğitim ve öğretimi yapılacak yabancı diller, Bakanlar Kurulu Kararıyla tespit edilir." hükmü gereği, açılmak istenen anaokulunda millî eğitim müfredatına ek olarak haftanın belirli gün ve saatlerinde Süryanice dersinin verilmesinin mümkün olmayacağı, ancak Talim ve Terbiye Kurulunun 25/06/2012 tarihli 69 sayılı Kararıyla kabul edilen İlköğretim Kurumları (İlkokul ve ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesinde Dil ve Anlatım alanında yer alan Yaşayan Diller ve Lehçeler adlı seçmeli ders kapsamında veya ilgi (b) Kanun çerçevesinde açılmış özel kurslarda söz konusu dilin ilgi (c) Kanun hükümlerince öğrenilmesinin mümkün olabileceği değerlendirilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

169275
İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Vali A.

Ermin Karip
Prof. Dr. Ermin KARIP
Kurul Başkanı

18 Temmuz 2012

Tel : (0312) 212 65 30-(10 Hs)
Fax : (0312) 213 39 62
(0312) 213 78 36

e-posta : ttkb@meb.gov.tr
İnternet Adresi : http://ttkb.meb.gov.tr
Teknikokullar 06330 ANKARA

